

ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ КРИЗИ

Космічна галузь України є однією з найперспективніших в економіці з точки зору конкурентоспроможності на міжнародному рівні, наукоємності та стратегічної важливості. Космічні дослідження в Європі та США останніх років набули значної комерційної привабливості та є об'єктами пріоритетного довгострокового інвестування. В умовах фінансової кризи та браку ліквідності на вітчизняному фінансовому ринку, скорочення бюджетного фінансування та волатильності зовнішніх ринків питання зміни бюджетної політики стає фактором забезпечення існування підприємств космічної галузі як таких. Кризові явища, крім того, збігаються в часі з процесом часткового чи повного роздержавлення підприємств, залучення приватних інвестицій, створення спільних проектів, що потребує приведення бюджетної політики до ринкових стандартів. Сучасні зміни диктують потребу в дослідженнях, які є актуальними як з наукової, так і з практичної точки зору.

У роботах Р. Росвелла [1] докладно розглянуто питання управління бюджетом підприємств, але дуже обмежено висвітлено умови функціонування підприємств у період кризи. Автор розглядає особливості технологічних укладів і розвиток інноваційних виробництв. Підприємства космічної галузі, будучи інноваційними виробництвами та характеризуючись четвертим і частково п'ятим технологічними укладами, можуть значною мірою послуговуватись цими дослідженнями, в тому числі через те, що підприємства, які відповідають вищезазначеним характеристикам, мають багато спільних

ознак у бюджетуванні, пошуку джерел фінансування та масштабах виробництва.

У той же час особливості бюджетної політики космічної галузі в умовах кризи з урахуванням специфіки роботи космічних підприємств та їх виробничих циклів на вітчизняному рівні досліджено недостатньо. Оптимізація бюджетної політики космічних підприємств ніколи не досліджувалась в умовах настільки різкої переорієнтації збуту та закриття цілих напрямів експорту і спільних науково-дослідних програм. Головною особливістю роботи підприємств космічної галузі є орієнтація на інноваційну діяльність, оскільки саме інновації є єдиною гарантією конкурентоспроможності таких підприємств. Тому бюджетна політика, навіть в умовах кризи, має орієнтуватися на максимальне збереження цієї тенденції.

Наукова розробка проблем оцінки й управління бюджетом підприємства в кризових умовах здійснювалася різними вітчизняними та зарубіжними вченими. Найбільш істотний внесок у дослідження даної проблеми зробили зарубіжні вчені: Ф. Кодама [2], Н. Розенберг, С. Кляйн [3] та ін.

Так, Ф. Кодама розглядає джерела інвестування в інновації у процесі становлення японської економіки, але фокусується на масовому виробництві. Н. Розенберг виводить залежність зростання економіки від інвестицій в інновації, що може служити безперечним аргументом для цієї діяльності. Вітчизняні науковці фокусуються на питаннях фінансового менеджменту підприємств, які втілюють інновації, зокрема через те, що дослідження власне інвестиційних процесів

© Ю.В. Бухун, 2015

значно гальмується через їх специфіку в посттрансформаційній економіці.

Саме поняття бюджетування підприємства використовується багатьма авторами для різних цілей. Наприклад, у деяких роботах розглядається економічна стійкість підприємства, що ототожнюється зі збалансованістю бюджету [4]. Також аналіз наукових робіт [5; 6] свідчить, що в даний час відсутня єдина методика або технологія прийняття управлінських рішень на основі оцінки виконання бюджету інноваційного підприємства в умовах економічної кризи. Таким чином, недостатньо вивченим є питання ролі та місця бюджетної політики в антикризовій стратегії підприємств космічної галузі.

Метою статті є аналіз бюджетно-фінансової політики підприємств космічної галузі для створення рекомендацій щодо її оптимізації в умовах економічної кризи та її складових – браку інвестиційних ресурсів, скорочення та трансформації попиту, зменшення обсягів державного фінансування та переформатування стратегічних цілей підприємств.

Одну з ключових ролей у забезпеченні розвитку космічної галузі відіграє держава – прямо, через державні замовлення, і опосередковано, через упровадження промислової політики. Як зазначають вітчизняні вчені, центральним завданням промислової політики в цілому має стати збереження і розвиток прогресивних базових виробництв, що формують пріоритетні для промислового комплексу технології. Світовий досвід дає кілька базових типів промислової політики:

експортоорієнтована (створення умов для зростання експорту певних видів продукції);

внутрішньоорієнтована (захист внутрішнього ринку та забезпечення економічної самодостатності);

стратегічна промислова політика, спрямована на формування високотехнологічного інтенсивного виробництва [7].

Така політика має багато інструментів для збалансування бюджетів підприємств в умовах кризи, коли доцільним буде поєднати окремі інструменти промислової політики й забезпечити внутрішній та зовнішній попит і конкуренцію, особливо неціновими методами. Держава також має ресурс збалансування бюджету підприємств космічної галузі через державне замовлення, інвестиції та навіть прямі дотації. В умовах браку коштів державне фінансування могло б покривати потребу в довгострокових інвестиціях у проекти з невеликою рентабельністю, які мають велике стратегічне значення для космічної галузі в цілому. Такі інвестиції значно спростили б завдання збалансування бюджету підприємств космічної галузі в умовах кризи.

Саме в умовах кризи врахування ризиків інвестиційних проектів стає вирішальним фактором у прийнятті інвестиційних рішень. У свою чергу, ризики інвестиційних проектів залежать від кількох груп факторів, серед яких можна виділити ризик, що залежить від зміни собівартості, ризик від зміни вартості матеріалів, ризик залежно від обсягів продажу, рівня цін, зміни обсягів інвестицій, зміни податків.

Так, за даними підприємства «Південмаш» (див. рисунок), інвестиційні ризики для нових проектів є найбільшими для тих проектів, які критично залежать від російської сировини, – в умовах ризику повної відмови в постачанні та критичних змін цін на неї, що позначається на собівартості продукції та строках реалізації проекту. У таких умовах слід формувати інвестиційні проекти з мінімальним ризиком залежності від імпортової сировини та комплектуючих.

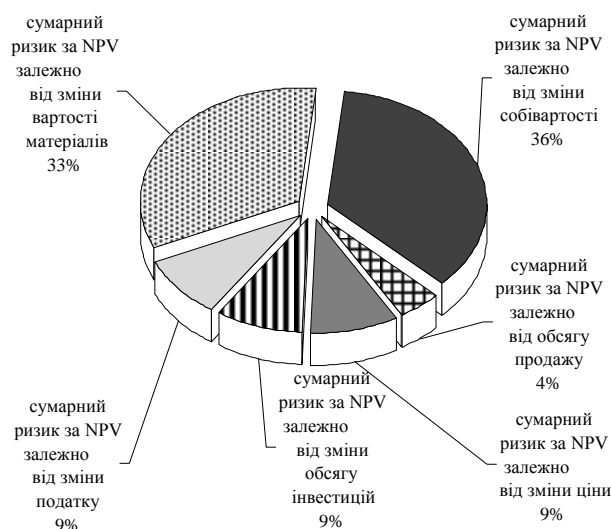

Рисунок. Розподіл сумарного ризику за NPV залежно від зміни факторів впливу на новий інвестиційний проект (розраховано за даними підприємства «Південмаш»)

Отже, найвищий рівень ризиків, за даними «Південмаш», створюють можливі зміни вартості матеріалів та собівартості.

Бюджетна політика підприємств космічної галузі має формуватися з урахуванням прогнозів державного фінансування (див. таблицю).

Таблиця

Прогнозовані обсяги фінансування космічної програми на 2013-2017 рр., млн грн. [8]

Показник	2015	2016	2017
Обсяги фінансування	210,9	212,3	216,1

Як відзначають експерти [9], недофінансування наукової діяльності призводить до затягування досліджень у часі та появи боргів за проведені роботи. Аналіз звітних документів лише підтверджує невтішні припущення. Як вказано у звіті про виконання паспорта бюджетної Космічної програми за 2014 р., з усіх касових видатків у розмірі 67,8 млн грн на погашення кредиторської заборгованості, яка виникла в попередні роки, витрачено 57,5 млн грн, що становить 85% від витрачених державних коштів [9]. За закладеними прогнозними нормами, в нинішніх кризових умовах державне фінансування буде й далі скорочуватись, що вкрай негативно відобразиться на стані підприємств космічної галузі.

Слід зазначити, що у фінансовому забезпеченні державної підтримки галузей національної економіки разом із коштами бюджету суттєву роль відіграють цільові бюджетні фонди. Світовий досвід вказує на те, що бюджетне фінансування поточних витрат має вельми обмежені рамки і здійснюється у виняткових випадках. В умовах ринку розширюється практика довгострокових інвестицій. Скорочення державного фінансування поточної діяльності підприємств космічної галузі потребує розвитку ринкових принципів господарювання, встановлення повної відповідальності суб'єктів господарювання за результати своєї діяльності. У зв'язку з цим необхідне введення в практику реального механізму банкрутства підприємств, прискорення темпів

приватизації суб'єктів господарювання. Ресурси державного бюджету мають спрямовуватися на капітальні інвестиції, забезпечуючи державне регулювання інвестиційної діяльності та сприяючи підтримці пріоритетних напрямів у розвитку економіки за допомогою пільгових кредитів, бюджетних позик, а також прямого вкладення капіталу в найбільш перспективні інвестиційні проекти та державні програми. Бюджетне фінансування інвестиційного процесу має стати важливим механізмом ефективного розміщення капіталу.

Таким чином, в умовах кризи слід направляти інвестиції та позики з державного бюджету на перспективні, але довготривалі або малорентабельні проекти. У межах бюджету окремого підприємства необхідно враховувати головний принцип – питання вартості ліквідності. Залежно від фінансового стану підприємства бюджетні кошти можуть використовуватися для:

- фінансування довгострокових, венчурних або малорентабельних проектів;
- погашення кредитів із високим відсотком;
- термінового оновлення основних фондів тощо.

Основа визначення пріоритетності розвитку високотехнологічного сектора світової економіки та економік країн світу становить теорія зміни технологічних укладів, згідно з якою на зміну одних галузей приходять інші, що забезпечують подальше економічне зростання шляхом формування нової вартості [10; 11]. Згідно з цією теорією до п'ятого технологічного укладу належать такі високотехнологічні галузі економіки, які складають її ядро: електротехнічна промисловість; техніка; програмне забезпечення; телекомунікації; авіаційна промисловість; оптоволоконна техніка; роботобудування; інформаційні послуги; гена інженерія; мікротехнології.

Відповідно до прогнозу вчених [12], у шостий технологічний уклад ввійдуть

такі високотехнологічні галузі: біотехнології; оптоелектроніка; аерокосмічна промисловість і системи штучного інтелекту; глобальні інформаційні мережі й інтегровані високошвидкісні транспортні системи.

Таким чином, космічна галузь України можна назвати однією з найперспективніших у вітчизняній економіці. Це означає, що успішне подолання кризових явищ у функціонуванні підприємств космічної галузі є пріоритетним питанням для вітчизняної науки.

Сьогодні на світовому ринку космічних товарів і послуг спостерігається процес активного розвитку низькоорбітальних супутникових систем різного цільового призначення, які можна поділити на три основних сегменти:

системи супутникового зв'язку (телекомунікація, телефонний зв'язок, електронна пошта тощо);

дистанційне зондування Землі (оперативне спостереження, метеорологія, пошук і рятування тощо);

наукові дослідження (астрономія, вивчення навколоземного космічного простору, геологія, мікрогравітація, космічна технологія тощо) [13].

В Україні успішно реалізуються або розробляються проекти за всіма вищевказаними напрямками. По суті це означає, що кризові явища в діяльності підприємств космічної галузі викликані внутрішніми та зовнішніми трансформаційно-організаційними чинниками, в тому числі фінансовою та бюджетною політикою, що не відповідає реаліям поточного моменту.

Тому підприємствам космічної галузі необхідно впроваджувати повноцінну систему антикризового управління або її елементи. Основним проявом системної економічної кризи на будь-якому ринку є так звана криза ліквідності, що виражається в падінні обсягів продажів, а отже, показників прибутковості економічної діяльності.

Роль, зміст і методи планування бюджету значною мірою залежать від

цілей, які постають перед організацією, і конкретної ситуації. Якщо підприємство перебуває в кризі, його основна діяльність приносить збитки, то поточне планування являє собою інструмент реалізації швидких, короткострокових заходів щодо фінансового оздоровлення. Якщо підприємство виглядає зовні благополучним, проте фінансові індикатори мають тенденцію до погіршення, планові показники не виконуються, то фінансове планування набуває рис моделювання стратегії підприємства щодо запобігання кризі та недопущенню її розвитку.

Попри відмінності в цілях бюджетного планування в розглянутих випадках, завдання такого планування можуть бути сформульовані в загальному вигляді з подальшим уточненням для конкретної ситуації:

- формування кількісних орієнтирів діяльності підприємства;

- визначення кризової структури й обсягу фінансових потреб підприємства;

- визначення параметрів життєздатності підприємства в умовах існуючих зовнішніх викликів і конкуренції;

- розкриття фінансової звітності для одержання підтримки або інвестицій;

- координація різних видів діяльності всередині підприємства;

- контроль поточної діяльності підприємства, виявлення причин відхилень у запланованому бюджеті;

- зниження фінансових і підприємницьких ризиків за рахунок переоцінки векторів розвитку.

Особливістю бюджетного планування в умовах нестабільності є його прогнозний, індикативний, нежорсткий характер. Бюджет компанії містить лише орієнтири та діапазони значень, у межах яких керівництво збирається діяти в умовах невизначеності:

- зміна цін;

- стохастичний рух партнерських зв'язків;

- коригування системи державного регулювання тощо [14].

Дана особливість сучасного бюджетного планування найбільш яскраво проявляється при спробі поліпшити фінансові показники, запобігти кризі. Якщо ж підприємство вже перебуває під процедурами банкрутства (фінансове оздоровлення, зовнішнє управління), то варіативність у плануванні може бути значно меншою – параметри державного регулювання, взаємовідносин з інвесторами можуть бути жорстко фіксованими.

Антикризове фінансове управління підприємством являє собою процес, який складається з підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень щодо попередження фінансових криз, їх подолання і мінімізації негативних наслідків. Особливістю антикризового управління є те, що в умовах кризи управлінські рішення приймаються в обстановці зниженої керованості підприємством, дефіциту часу і невизначеності. Головна мета антикризового фінансового управління – відновлення фінансової рівноваги підприємства та мінімізація зниження його ринкової вартості. У процесі досягнення своєї мети антикризове фінансове управління підприємством спрямоване на вирішення таких завдань:

- своєчасне діагностування фінансового стану підприємства;

- вживання необхідних заходів щодо попередження фінансової кризи;

- відновлення фінансової стійкості підприємства;

- мінімізація негативних наслідків фінансової кризи підприємства та ін. [15].

Система антикризового фінансового управління бюджетом може базуватися на принципах: превентивності дій, постійної готовності реагування, терміновості реагування, комплексності прийнятих рішень, альтернативності дій, адаптивності управління, терміновості реагування, комплексності прийнятих рішень, альтернативності дій, адаптивності управління, ефективності та ін. [16].

Фінансова криза проявляється в нестачі коштів, зростанні простроченої кре-

диторської заборгованості, падінні обсягів замовлень, зростаючому невдоволенні персоналу та ін. Управління підприємством в умовах фінансової кризи – сукупність методів, спрямованих на зменшення всіх витрат, збільшення надходження коштів у бюджет, а також на зростання обсягу продажів й одержання прибутку.

В умовах кризового стану найбільш важливо скоротити одні витрати і збільшити інші – ті, що здатні зробити компанію прибутковою, а її продукцію конкурентоспроможною. Вагоме значення має швидкий приплив коштів у бюджет компанії.

Виходячи з цього актуальність зміни бюджетної політики підприємств космічної галузі у відповідь на кризу визначається такими обставинами.

По-перше, важливість контролю за функціонуванням підприємства за низкою ознак, у тому числі контролю шляхом використання сукупності показників, що характеризують поточний стан підприємства в умовах зовнішнього середовища, в даний час різко зросла. Одним із найбільш важливих параметрів цього контролю відносно взаємодії із зовнішнім середовищем є такий фактор фінансової стійкості, як співвідношення заборгованостей та надходжень підприємства.

По-друге, отримання інформації практично в режимі реального часу при використанні сучасних засобів об'єктивного контролю робить управління бюджетом більш оперативним, проте системи контрольних показників його виконання, застосування яких є найбільш оптимальним для контролю, на даний час не впорядковані. Це дозволяє керівникам вибирати на свій розсуд найрізноманітніші показники успішності підприємства. Основними критеріями при цьому є доцільність для управління, вимірність й оперативність отримання достовірної інформації.

По-третє, економічна стійкість функціонування підприємства у кризовий період – це не тільки група параметрів

управління, але і засіб для здійснення стратегічного планування на основі самоідентифікації підприємства, глибокого внутрішнього аналізу та виявлення причин, що перешкоджають його успішному розвитку. За відсутності тривожних сигналів щодо невиконання бюджету існує можливість зміцнення становища на ринку і підвищення ефективності.

По-четверте, за наявності економічної стійкості функціонування підприємство підвищує свою інвестиційну привабливість і отримує можливість розширення своєї діяльності на нових напрямках. Послідовно здійснюючи політику покрокової стабілізації у кризових умовах, підприємство функціонує на більшій кількості сегментів, що дозволяє диверсифікувати види діяльності та підвищити ринкову стійкість.

На сьогодні бюджетна стратегія підприємств космічної галузі підпорядковується вузькоспеціалізованим інтересам державних програм, технічна й економічна експертиза інноваційних проектів є недосконалою, не задіяні конкурентні механізми виробництва, обмежені можливості для експериментальної перевірки ідей. Експерти виділяють такі проблеми розвитку підприємств космічної галузі України:

низькі темпи структурної перебудови системи управління галуззю;

недостатні зусилля відповідальних структур щодо впровадження механізмів державно-приватного партнерства в інтересах розширення міжнародної діяльності космічної галузі;

залежність від поставок сировини, матеріалів та комплектуючих з інших країн, у першу чергу з Російської Федерації;

неприйнятний знос дослідного, технологічного та виробничого обладнання, який для різних підприємств сягає 50-80%;

відсутність планового технологічного оновлення інфраструктури організацій і підприємств галузі;

скорочення чисельності працюючих у сфері розробки нових технологій та галузевій науці;

неприйнятний стан технологічної та виробничої бази галузі [9].

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що абсолютна більшість проблем в економічній ефективності підприємств космічної галузі полягає в низькій якості стратегічного менеджменту, особливо в інвестиційній сфері. Досі не подолані інерційні процеси неефективного перерозподілу державних коштів, характерні для радянської планової економіки. Зокрема, попри те, що в 2014 р. підприємствами галузі вироблено та реалізовано продукції на суму близько 2,9 млрд грн, більшість із них є збитковими [9].

Криза змусила багато підприємств скоригувати свої, здавалося б, налагоджені системи і процедури планування та бюджетування. Річні бюджети більшості компаній у 2014 р. (а деякі до того, як усвідомили всю глибину і серйозність кризи, встигли прийняти бюджети і на 2015 р.) не передбачали такої істотної зміни цін, попиту, валютних курсів та інших факторів зовнішнього середовища.

На підприємствах космічної галузі спостерігається занепад дослідно-виробничого підґрунтя в системі наукових розробок, що уповільнює або навіть унеможливує комерціалізацію наукових досягнень. Також унаслідок кризових явищ неповною мірою реалізується комплексний підхід до управління космічною галуззю в цілому через недостатнє фінансування існуючих державних програм розвитку космічної галузі. Зокрема, у 2014 р. фактично профінансовано 96,8% від запланованих держбюджетом видатків на виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, але по відношенню до обсягів фінансування, передбачених Законом України про Космічну програму на 2013-2017 рр., фактичні видатки становили лише 28% (з 230 млн грн, запланованих у Програмі,

фактично було виділено 70 млн грн, із них використано 68 млн грн). Як зазначають експерти, недофінансування наукової діяльності призводить до затягування досліджень у часі та появи боргів за проведені роботи [9].

Скорочення обсягу виробництва на підприємствах космічної галузі призводить до зниження конкурентоспроможності, що, у свою чергу, зменшує можливість просування товарів на збутові ринки, особливо зарубіжні.

У підсумку підходи до планування довелося міняти більшості підприємств: в одних організаціях бюджети стали коригуватися регулярно, в інших – дуже часто, треті впровадили сценарне планування, а хтось і зовсім відмовився від бюджетування як системи і перейшов до «ручного» управління, коли питання щодо кожного великого платежу вирішується виходячи з поточних обставин. У цілому узагальнити практичний досвід бюджетування можна таким чином.

1. Підприємства і в кризовий період продовжують планувати свою діяльність, незважаючи на невизначеність обстановки. При цьому використовують як оперативне планування, так і середньострокове.

2. Фінансовий план став керівною основою для реалізації конкретних заходів, набір яких залежить від змін на ринку, і перестав бути просто переліком фінансових показників компанії.

3. Середньостроковий план став менш деталізованим. Це дозволяє підприємству бути більш гнучким в оперативному плані.

4. Застосовується менш формалізований підхід до планування, заздалегідь прораховуються різні варіанти розвитку подій. Наприклад, якщо компанія закриває всі поточні договори, то фінансова політика одна, якщо з отриманням коштів затримка, то реалізується інша, більш жорстка фінансова політика.

5. Введення лімітів за певними статтями витрат. Оскільки раніше ринок май-

же завжди зростав, то лімітів на витрати підприємства не ставили, а закладали в бюджет планову суму, відхилення від якої могли бути як у позитивну, так і в негативну сторону (в межах 5-10%). Зараз абсолютна більшість компаній ввела додаткові обмеження. Причому як тільки за головним показником (наприклад, обсяг продажів) відбувається перехід одного варіанта бюджету в інший, відразу ж вступає в дію інший діапазон лімітів за статтями витрат.

6. Сьогодні більше, ніж раніше, компанії при плануванні бюджетів орієнтуються на дослідження ринку.

Для вирішення всіх вказаних завдань компанія повинна не зупинятися, забезпечити ліквідність (щоб відповідати за своїми боргами або домовлятися з кредиторами про нові умови), переформатуватися, щоб забезпечити потенційну прибутковість при зниженні обсягів. Ця програма, проста і зрозуміла у фінансовому плані, в багатьох компаніях замінила класичний бюджет. Змінне планування на три місяці вперед застосовують і до річного бюджетування. Наприклад, підприємство починає планування в листопаді та планує на рік вперед до жовтня включно. Причому план на перших три місяці – максимально детальний. На інші місяці ставиться тільки спільна мета, наприклад:

фінансове завдання на перший квартал – збиток, що не перевищує конкретної величини;

на другий – вийти в нуль;

на третій – максимально погасити збитки першого кварталу;

на четвертий – бути більш прибутковими, ніж у першому кварталі.

Залежно від етапу життєвого циклу, існує ряд пріоритетних напрямів в управлінні підприємством, які базуються на специфічності проблем, що виникають на даних етапах. На етапі переходу підприємств космічної галузі до часткового або повного приватного фінансування основними проблемами є:

складність налагодження виробництва і пошук ринків збуту;

високий фінансовий ризик (тому що частка позикових коштів у підприємств космічної галузі доволі висока);

сильний вплив зовнішніх факторів, частина яких має неекономічний характер.

На етапі зростання підприємства виникають такі проблеми:

підвищення прибутковості підприємства (пошук шляхів скорочення виробничих витрат);

зміна позикової політики, спрямованої на зниження частки позикових коштів.

При досягненні підприємством космічної галузі етапу зрілості головними проблемами стають:

диверсифікація ринків збуту;

скорочення оборотного капіталу;

упровадження стратегічного менеджменту.

Бюджетне планування, таким чином, має враховувати питання виробничих та життєвих циклів підприємств космічної галузі, оскільки для галузі питання циклічності дуже гостро позначається на конкурентоспроможності та фінансовій стійкості підприємств. Закономірно, що в такому випадку, як зазначено в роботах [10; 11; 17], підприємство космічної галузі має прагнути до економічної та фінансової стійкості. Політика формування та виконання бюджету підприємства має повністю підлягати цій меті.

Згідно з дослідженням українських і зарубіжних методик оцінки фінансово-економічного стану підприємства можна виділити такі групи показників фінансово-економічної стійкості функціонування підприємства:

а) платоспроможності (коефіцієнти поточної ліквідності, співвідношення позикових і власних коштів, покриття основних засобів);

б) ризикованості (показник сукупного ризику, фінансовий леверидж, виробничий леверидж);

в) ефективності діяльності підприємства (рентабельність активів, рентабельність власного капіталу);

г) ефективності основної діяльності (рентабельність основної діяльності підприємства, рентабельність продажів, оборотність виробничих активів) [18].

За даними показниками можна зробити висновок про ступінь стійкості аналізованого підприємства, якщо знати, на якому етапі життєвого циклу воно перебуває, оскільки критерії залежно від етапу будуть різними. У цілому при здійсненні політики забезпечення фінансової стійкості для формування бюджету в кризовий період можна сформувати такий алгоритм дій:

1. Аналіз життєвого циклу підприємства.

2. Формування стратегії розвитку підприємства.

3. Формування критеріїв економічної та фінансової стабільності підприємства.

4. Формування бюджетної політики підприємства.

За допомогою цього алгоритму можна сформувати цілі та методи антикризової бюджетної політики практично для будь-якого підприємства космічної галузі, враховуючи його економічний та фінансовий стан, виробничий цикл і стратегічні цілі. Таким чином, бюджетна політика розглядається як похідна від стратегічних цілей підприємства та дієвий інструмент антикризової стратегії.

Висновки. Бюджетна політика підприємства космічної галузі у кризових умовах має критично важливе значення для самого виживання підприємства та забезпечення його економічної і фінансової стійкості. Бюджетна політика розглядається як складова економічної стійкості підприємств космічної галузі.

З урахуванням інструментальної природи бюджетної політики проаналізовано фактори впливу на формування бюджетної політики та запропоновано алгоритм формування оптимальної бюджет-

ної політики в умовах кризи як частини комплексної антикризової стратегії.

Бюджетна політика для підприємств космічної галузі має ряд специфічних, характерних рис – необхідність значних обсягів інвестицій, тривалий виробничий цикл, критична залежність від поточних контрактів та від зарубіжних комплектуючих тощо. У таких умовах бюджетування в умовах кризи є однією з найважливіших проблем, що потребують негайного вирішення. Запропонований алгоритм розробки бюджетної політики для підприємств космічної галузі може використовуватись інноваційними підприємствами у практичній діяльності.

На базі виконаного дослідження доцільно запропонувати такі зміни в бюджетуванні підприємств космічної галузі:

на рівні підприємств відійти від солідарного принципу фінансування, коли прибутки успішних підприємств перерозподіляють на користь менш успішних;

на рівні уряду сформувати довгострокову програму державного замовлення, на яку можуть спиратися компанії космічної галузі;

на законодавчому рівні спростити процедуру інвестування в підприємства космічної галузі, особливо для зарубіжних інвесторів,

на рівні Державного космічного агентства переглянути умови Державної космічної програми на 2013-2017 рр. з урахуванням нових кризових обставин;

на рівні підприємств імплементувати нові умови бюджетування з урахуванням кризових обставин.

Питання конкретизації показників, залежностей виробничих циклів і бюджетної політики, бюджетування як інструменту досягнення фінансової стійкості підприємств космічної галузі є основою для подальших розвідок у даній площині.

Література

1. Rothwell R. Towards the fifth-generation innovation process / R. Rothwell //

International Marketing Review. – 1994. – Vol. 11. – No. 1. – P. 7-31.

2. Kodama F. Emerging patterns of innovation sources of Japan's technological edge / F. Kodama. – Harvard Business School, 1995.

3. Kline S.J. An overview of innovation / S.J. Kline, N. Rosenberg // The positive sum strategy: Harnessing technology for economic growth / edited by Landau R. & Rosenberg N. – Washington : National Academy Press, 1986.

4. Гончаров В.М. Прогнозування динаміки фінансово-економічних показників і удосконалення управління економічною стійкістю промислового підприємства / В.М. Гончаров, В.Л. Іванов // Схід. – 2006. – № 6(78). – С. 64-68.

5. Проблемні питання розвитку міжнародної діяльності ракетно-космічної галузі України в сучасних умовах: аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/945/>.

6. Будкін В.С. Політичні фактори сучасного ускладнення відносин України з новими незалежними державами / В.С. Будкін // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – К.: НАУ, 2014. – №2. – С. 8-13.

7. Вертакова Ю.В. Особенности развития промышленной политики экономически развитых стран / Ю.В. Вертакова // Успехи современного естествознания. – 2012. – № 11 (2). – С. 73-79.

8. Закон України Про затвердження Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми України на 2013-2017 роки // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 20-21. – Ст. 725.

9. Холошин М. Чи утримає Україна статус космічної держави [Електронний ресурс] / М. Холошин. – Режим доступу: http://blogs.lb.ua/matviy_kholoshyn/306843_chi_utrimaie_ukraina_status_kosmichnoi.html.

10. Бухун Ю.В. Особливості фінансування космічної галузі в Україні / Ю.В. Бухун // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – №42. – С. 206-210.

11. Бухун Ю.В. Розробка інвестиційної стратегії підприємств космічної галузі в умовах зміни зовнішньополітичних пріоритетів України / Ю.В. Бухун // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. – Вип. 8, ч. 5. – С. 64-68.

12. Українські космічні технології. Світ ідей та інновацій / за ред. Є.І. Кузнецова. – К.: Український науково-інженерний центр Спілки наукових та інженерних об'єднань України, 2008. – 48 с.

13. Горбулін В. Космічна стратегія: не маєш своєї – станеш частиною чужої / В. Горбулін, О. Федоров // Дзеркало тижня. – 2010. – № 6-7. – С. 11.

14. Матюшенко І.Ю. Інноваційний механізм розвитку ракетно-космічного комплексу України в умовах глобального економічного кризису / І.Ю. Матюшенко, І.В. Макеєва // Бизнес Информ. – 2009. – №10. – С. 40-52.

15. Балацкий Е. Инновационный сектор промышленности / Е. Балацкий, В. Лапин // Экономист. – 2014. – № 1. – С. 20-33.

16. Логинов В. Реструктуризация промышленности в условиях экономического кризиса / В. Логинов, И. Курнышева // Вопросы экономики. – 2012. – № 11. – С. 153-162.

17. Бухун Ю.В. Інвестиційна привабливість наукоємних підприємств в Україні / Ю.В. Бухун // Бизнес Информ. – 2013. – №7. – С. 149-154.

18. Патлис А.Г. О моделировании управления производственным предприятием в условиях нестабильной внешней среды / А.Г. Патлис // Менеджмент в России и за рубежом. – 2013. – №5. – С. 17-21.

Надійшла до редакції 28.07.2015 р.